

INGLIZ TILIDA TABIATDAGI RANGLARNI TASVIRLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Iskandarova Nilufar Toxirovna

Samarqand davlat chet tillar instituti

Ingliz tili nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi manbalardan foydalangan holda tabiatdagi rang atamaları va ulardagi leksik birliklarning tarkibiy va semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqolada dunyoning lingvistik tasviriy olamida ingliz tilida so'zlashuvchilarning rangni ko'rib anglashning o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Ingliz tilidagi rang atamalarining semantik sohasi ancha boy va turli tumandir.

Kalit so'zlar: rang nomlari, dunyoning sodda tasviri, dunyoning rangli rasmi, rangni idrok etish, rang nomlari, rangni idrok etish, rangli rasm, dunyoning lingvistik tasviri.

KIRISH. Inson dunyo haqidagi bilimni takomillashtirib, uni tevarak-atrofdan keladigan axborotlar oqimini tartibga solishga harakat qiladi va shu orqali uning voqelikka munosabatini shakllantiruvchi qarashlar tizimini yaratadi. Boshqacha qilib aytganda, u "dunyoning rasmini" shakllantiradi. Bu tushuncha tilshunoslik tomonidan voqelik haqidagi g'oyalar tilda qanday shakllanganligi, til aynan o'sha "Dunyo tasviri"ning shakllanishida qanday aks etishini aniqlash maqsadida ko'rib chiqiladi. Zero, inson dunyo qarashiga ta'sir o'tkazishga tilning ahamiyati katta. Bu shuni ko'rsatadiki, turli tillarda so'zlashadigan turli madaniyat vakillari dunyoda bir-biridan farq qiladi va ajralib turadi. Demak, tevarak-atrofni idrok etishdagi farqlar leksik semantikada o'z aksini topadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA MAVZU DOLZARBLIGI. Muayyan so'z ma'lum bir ma'noni o'z ichiga oladi, uning tuzilishi ma'lum bir xususiyatni ko'rsatadi, ammo bu xususiyatni tanlash madaniyatning ba'zi vakili voqelikni qanday qabul qilishiga bog'liq. Shu tariqa berilgan so'zning milliy xususiyati ochib beriladi [1, b. 231-235]. Muloqot jarayonida odam sezgilar orqali qabul qilgan ma'lumotni uzatish vazifasini bajaradi. Ma'lumotlarning aksariyati vizual tarzda qabul qilinadi va, albatta, bu rang idrokiga tegishli. Hayotimizda katta rol o'ynagan rang hali ham to'liq o'rganilmagan hodisa bo'lib qolmoqda. Rang, rangni idrok etish va rang ramziy tushunchalari uzoq vaqt davomida turli xil bilim sohalarida o'rganilgan bo'lsa-da, fan hali rangning umumiy tushunchasini aniqlamadi. Albatta, rang haqiqatni idrok etishga ta'sir qiluvchi eng kuchli omillardan biri bo'lib, u nafaqat psixologiya yoki neyrofiziologiya nuqtai nazaridan odamga ta'sir qilishi mumkin. Ikkinchisiga ko'ra, hamma odamlar rangni bir xil qabul qiladilar. Ranglar nomini olgan leksik birliklar deb ataladigan "rang atamaları" ni ko'rib chiqish ancha qiyin bo'lganligi bilan birga qiziqarli hamdir. Rangni idrok etish inson miyasi fiziologiyasining o'xshashligiga asoslanadi va u millatga bog'liq emas. Biroq, bu yerda miya ishi va ong ishini farqlash muhimdir. Bir tushuncha universal, ikkinchisi milliy xususiyatga ega ekanligini tushunish muhimdir. Shuning uchun turli tillarda ajralib turadigan tabiatdagi rang tasvirga aloqador so'zlar katta ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM. Turli tillardagi rang tasvirga oid so'zlar katta ma'lumot potentsialiga ega, bu rang ramziyligining ko'p darajali tizimini ifodalaydi. Xalq tili, ularning fikrlarining ko'zgusi bo'lib, eng

chuqur va eng murakkab insoniy munosabatlarni ifodalashi va "rang nomlari" (RN) yordamida hayotning turli qirralarini tasvirlashi mumkin.

Rang nomlari murakkab lingvistik va madaniy xususiyatga ega. Shu o'rinda maxsus termin Koloronimlar matnga kiritilgach, aynan shu matn rang-barangligining ajralmas qismiga aylanadi, uning ma'nolari axborot va majoziy salohiyat tufayli strukturani boyitadi [2, p. 84].

Odamlar asrlar davomida rang bilan bog'liq taassurotlarni o'zlashtirdilar. Ranglarni idrok etgan holda, odamlar ularni atrofdagi dunyo obyektlari va ular uchun eng muhim bo'lgan elementlar bilan bog'lashdi. Bu hislar butun ijtimoiy guruhlarining rang idrokini belgilaydi va dunyoning "sodda tasvirini" aks ettiradi. Dunyoning rangli rasmi dunyoning sodda tasviriga tegishli, chunki u atrof-muhit obyektlari, hodisalari va jarayonlarini to'liq aks ettira olmaydi. Ranglarning nomlari faqat assotsiatsiyalarning paydo bo'lishiga yordam beradi, ularning asosi inson va tabiatning o'zgarmas xususiyatlari edi: qizil qonni bildiradi, yashil o'tni, daraxtlarni, ko'k osmonni ifodalaydi [2, p. 83].

Ingliz tilining leksik-semantik "rang" sohasi uzoq tarixga ega va shuning uchun eng boy sohalardan biridir. Ingliz tilida rang atamalarining leksik-semantik guruhining shakllanishi keng tarqalgan so'zlarning qo'llanilishidan maxsus lug'atning rivojlanishi va qo'llanilishiga o'zgarishi bilan tavsiflanadi, boshqacha aytganda, asosiy rangning tez-tez qo'llanilishi bilan almashtirildi [3, 74-bet].

Qora rang uzoq vaqtdan beri zulmat, qorong'ulik, qayg'u ("qora belgi", "qora hazil"), qayg'u, yovuzlik ("qora kayfiyat"), o'lim va turli xil baxtsizliklar bilan bog'liq. Sababi insonning qora rangga nisbatan xurofiy qarashlaridadir [4, b. 83].

Albatta, birinchi assotsiatsiya zulmatdir (qora kabi qora, siyoh kabi qora, tun kabi qora) Bu yerda vaziyat qora rangning o'zini belgilashning yashirin usuli bilan bog'liq, ya'ni rang atributi ingliz hayotida o'rnatilgan obyektlarni nomlash va an'analar darajasida ingliz madaniyati bilan bog'lashdadir [5, p. 2].

Ingliz tilida ko'p iboralarda "Qora" IC "juda yomon" ("qora kun") degan ma'noni anglatadi. Ammo bu rang nomi asl ma'nosi bilan hech qanday bog'liq bo'lmagan iboralar ham bor, "ko'mir kabi qora", "qarg'a qanotiday qora") [6, p. 114].

Ba'zi iboralarda "qora" noqonuniy faoliyat bilan belgilanadi: "qora bozor" / "qora bozor", "qora iqtisodiyot" / "qora buxgalteriya", "shantaj" / "shantaj" [7, s. 48-50].

"Oq" rang, birinchi navbatda, tinchlik va aybsizlik tushunchasi bilan bog'liq. Ammo ijobiy ma'nolar har doim ham ko'rinmaydi. Oq rang kasallik ("varaqqdek oq"), yolg'on va ikkiyuzlamachilik ("oq qabr"), foydasizlik ("oq fil") kabi salbiy ma'noga ega [8, p. 72]. Har qanday so'zni tushunish uni barqaror birikmalarda ko'rib chiqishda aniqroq va to'liqroq bo'ladi.

Agar biz "Qizil" haqida gapiradigan bo'lsak, unda ingliz tilida "qizil" so'zining ikkita tarjimasi bor: qizil va qizil ("qizil sochli", "qizil tulki"). Ammo ikkinchisi uchun mos keladigan IC zanjabil ("zanjabil-qizil sochlar" - qizil-jigarrang sochlar) mavjud. Qizil rang dastlab qonning rangidir. "Qon" ma'nosi "birovni jinoyat joyida tutmoq" / "birovni jinoyat ustida tutmoq", so'zma-so'z "qo'li qizil birovni tutmoq" kabi iboralarda nazarda tutilgan. qon bilan qizil yoki o'zbekcha "qonga to'lgan ko'zlar" bilan bir xil "qizilni ko'rish" iborasida [9, p. 116-117].

Nihoyat ko'k rang. Ingliz madaniyatidagi "ko'k" birinchi navbatda "sodiqlik" tushunchasi bilan bog'liq. Ba'zi olimlarning fikriga ko'ra, bu aloqa oddiy qofiya bilan izohlanadi - "haqiqiy ko'k". Ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda kelin va kuyov ko'k lenta kiyishadi. Ammo tarixni o'rganib chiqsak, biz ko'k kiyimlarni xizmatchilar kiyganligini ta'kidlaymiz. Shuni ham unutmasligimiz kerakki, Buyuk Britaniya tarixan dengiz qudrati sifatida tan olingan, shuning uchun ingliz tilida "to'q ko'k" ni belgilash

uchun ular "to'q ko'k" (dengiz ko'k) iborasini ishlatadilar va mustamlakachilik davrida "Hindiston" ko'k" / "indigo" modaga kirdi "

"Ranglar" tushunchasi ingliz tilining badiiy adabiyotida muhim rol o'ynaydi. Muallif uslubining rangli rasm kabi elementi tufayli adabiy asar g'oyalar va hissiyotlar bilan to'yingan.

Rang belgilari muallifning dunyoni idrok etish elementlari va uning ideologiyasining o'ziga xos xususiyati sifatida ishlaydi. Ular matnda maxsus tarzda taqsimlanadi va dunyoning vizual rangli rasmini qayta yaratadi. Bitta asarning rang-barangligi eng aql bovar qilmaydigan his-tuyg'ularni uyg'otishi va o'quvchini ilgari misli ko'rilmagan dunyoga cho'mdirishi mumkin [10, p. 54].

Stilistik jihatdan, rangning ba'zi sifatleri neytral rangga ega bo'lgan so'zlar sifatida tasniflanishi mumkin, ammo ularning aksariyati hali ham she'riy lug'atga tegishli. Lekin, albatta, ko'p narsa kontekstga bog'liq va ba'zida muallif g'ayrioddiy kombinatsiyalarni tanlaydi. Rangli lug'at asarlarda ekspressivlikni yaratishning eng muhim vositasidir. Bu birliklar o'quvchi tomonidan tan olinadi va muayyan his-tuyg'ularni uyg'otadi. Bunday lug'at tufayli muallif dunyoni qayta yaratadi, unga ravshanlik beradi.

Dunyoning lingvistik rasmida rang atamalarining funkcionalligini to'liq tushunish uchun olimlar koloronimlarni tizimlashtirishlari kerak. Biroq, bu borada qiyinchiliklar mavjud, chunki ularning tasnifi aniq muammolardan biridir.

Umuman olganda, koloronim yoki rang belgisi tushunchasiga bitta leksema tushunchasi bilan bir qatorda rang soyasi ma'nosini ifodalovchi ibora tushunchasi ham kiradi. Dunyo tillari tuzilishi jihatidan har xil bo'lishiga qaramay, asosiy va qo'shimcha rang nomlarini ajratish mumkin [11, p. 102].

Turli xil matnlarda rang atamalaridan foydalanish chastotasini aniqlash bo'yicha ko'plab lingvistik tadqiqotlar natijasida asosiy rang atamalari ko'pincha matnlarda uchraydi, degan xulosaga keldi. Ko'pgina asosiy rang atamalari ichki shaklga ega emas va uni faqat noyob etimologik tadqiqotlar yordamida aniqlash mumkin. Shu bilan birga, qo'shimcha darajalarning rang belgilari aniq ichki shaklga ega. "Atirgul", "lavanda" so'zlari buning ajoyib dalilidir, chunki bu so'zlar gullar yoki o'simliklarning nomlari bilan bog'liqligini taxmin qilish qiyin emas. Bu ingliz tilining rang palitrasining xususiyatlarini ko'rsatadigan aniq misollardan biridir. Obyektlar va hodisalar rang belgilarining manbai bo'lishi mumkin [11, p. 102].

Olimlar lingvistik statistik ma'lumotlarga asoslanib, leksema tarkibida bir yoki bir nechta ildizning mavjudligi rang belgisini qo'llash chastotasini ko'rsatadi degan xulosaga kelishdi. Boshqacha qilib aytganda, so'z qanchalik keng tarqalgan bo'lsa, u qanchalik qisqa bo'lsa va so'z qanchalik kam qo'llanilsa, u shunchalik uzun bo'ladi [11, b. 103].

V.A.Moskovich tomonidan taklif qilingan tasnifga e'tibor qaratsak, rang ma'nolari ajralib turadi, ular birlashtirilgan ikkita ildizdan hosil bo'ladi, ildizlarning har biri rangni bildiradi: "binafsha-qizil", "qizil-binafsha", "sariq-jigarrang". Boshqa darajada, biz soyani aniqlaydigan asosiy rang atamalarining bir ildizli giponimlarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin: "oltin", "otquloq", "kumush", "qirmizi", "qizil", "zumrad". Bunga rangning aslida nomini bildirmaydigan, balki uning qizg'inligini bildiruvchi "qorong'i", "yorug'lik", "oqrang", "yorqin" leksemalari ham kiradi, ya'ni. so'zlarni kuchaytiruvchi vazifani bajaradi. Rang nomlari ham borki, ular ham ikkita ildizdan tashkil topgan, lekin bir asos rang, ikkinchisi esa predmetni bildiradi: "g'isht rangli", "tana rangli" [4, b. 83-87].

O'z navbatida, A.P. Vasilyevich, mavzuni o'rganayotganda, mavzuga xos rang nomlarini aniqladi va ularni to'qqiz toifaga ajratdi: jonsiz tabiat (qorli), flora (laksen), fauna (kanareyka, chivin, qarg'a), mevalar, rezavorlar, sabzavotlar (kashtan), gullar (atirgul), oziq-ovqat (sut-oq), metallar va qimmatbaho toshlar (zumrad yashil, marvarid-oq), artefaktlar (g'isht-qizil), bo'yoq va bo'yoqlarning

nomlari (karmin). A.P.Vasilyevich tasnifiga ko'ra ingliz tilidagi rang atamalar tizimining ajoyib xususiyati. A.P. Vasilyevich - metaforik tarzda qayta o'ylangan denotatsiyalardan hosil bo'lgan sifatlar (Oksford-ko'k, Elis ko'k, ovchi pushti). Bunday rang belgilari, qoida tariqasida, onomastik xarakterdagi so'zlarni, antroponimlarni (Elis, Linkoln) va toponimlarni (Oksford, Parij) o'z ichiga oladi [12, p. 40].

Tuzilish bo'yicha ma'lumotlarni umumlashtirib, biz ingliz rang atamalari oddiy va murakkab bo'lishini, ular o'z navbatida oddiy va murakkab hosilalarga, shuningdek kompozitsiyaga bo'lingan degan xulosaga kelishimiz mumkin. Stilistik nuqtai nazardan, rang nomlari ham turli tuman bo'lib: ularning ba'zilari neytral rangga ega bo'lgan so'zlarga, boshqalari esa she'riy lug'atga tegishli bo'lishi mumkin.

Shuni ham unutmangki, leksik-semantik soha asosan sifatlardan, kamroq ot va fe'llardan iborat.

XULOSA VA TAKLIFLAR. Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, ingliz xalqi dunyosining rangli tasvir surati o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ingliz tilidagi "ranglar" ning semantik maydoni juda boy. Maydonning elementlari turlicha bo'lib, bu ularni tasniflash imkonini beradi.

Rang atamalarining tarkibiy va semantik xususiyatlarini lingvokulturologik yondashuv doirasida ko'rib chiqish kerak, chunki bu yondashuv til birliklarining ham lingvistik, ham ekstralingvistik omillar bilan belgilanadigan semantik xususiyatlarini aniqlashga qodir.

Ingliz tili dunyosining rang tasvir mavzusiga kiritilgan rang atamalari badiiy asarlar matnlarida keng namoyon bo'ladi. Ulardan foydalanish matnning badiiy ma'nosini shakllantirish qobiliyati bilan belgilanadi. Amaldagi rang atamalarining xilma-xilligi muallifning o'ziga xos qarashlari prizmasi orqali atrofimizdagi dunyoni aks ettiradi.

Adabiyotlar

1. Vejbitskaya, A. Til. Madaniyat. Idrok. / Per. ingliz tilidan / Ed. M.A. Krongauz. – M.: Ruscha lug'atlar, 1997. – 416 b.
2. Kozlova, N.N. Dunyoning tildagi rangli rasmi: [veb-sayt]. – URL:<http://cyberleninka.ru/article/n/tsvetovaya-kartina-mira-v-yazyke#ixzz3Z5QPoibx>(kirish sanasi 05.12.16).
3. Gorn, E.A. Zamonaviy ingliz adabiyoti misolida badiiy matndagi rang atamalarining tavsiflovchi funksiyasi // Fan, madaniyat va ta'lim olami. – 2013. -№5(42). – 312-314-betlar
4. Moskovich, V.A. Zamonaviy ingliz tilidagi rang atamalari tizimi // Masalalar. tilshunoslik. – 1960. – No 6. – B. 83 – 87.
5. Gushshina, L.V. Ingliz til madaniyatida idiomatik rang belgilarining o'ziga xos xususiyatlari / L. V. Gushshina // Janubiy Federal Universitetining yangiliklari. Federal fanlar. – 2013. – № 4: [sayt] – URL:<http://philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/article/view/657>(kirish sanasi 08.11.16).
6. Voevoda, E.V. Rus va ingliz tillarida ranglarni idrok etish va assotsiativ maydonlar // VGASU ilmiy byulleteni. – 2012. – No 2. – B. 113-123.
7. Ter-Minasova, S. G. Til va madaniyatlararo muloqot. – M.: Slovo/Slovo, 2000. – 624 b.
8. Gushshina, L.V. Ingliz til madaniyatida idiomatik rang belgilarining o'ziga xos xususiyatlari: [veb-sayt]. – URL:[http://philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/article/view/\(sanamurojaatlar](http://philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/article/view/(sanamurojaatlar) 06.12.16).
9. Voevoda, E.V. Rus va ingliz tillarida ranglarni idrok etish va assotsiativ maydonlar // VGASU ilmiy byulleteni. – 2012. – No 2. – B. 113-123.

10. Donetskix, L. I. Badiiy asarlar matnida sifatlarning estetik imkoniyatlarini amalga oshirish. Kishinyov, 1980. – 160 b.
11. Polyakova, D.N. Lingvo-rang tizimining tuzilishi va uni aniqlash mezonlari (rus, ingliz va nemis tillarida) // Chelyabinsk davlat universiteti axborotnomasi. – 2011. – No 11 – b. 102-104
12. Vasilyevich, A.P. Psixolingvistik eksperimentda lug'atni o'rganish. Turli tizimlar tillaridagi rang atamalarining materiali asosida. – M.: Nauka, 1987. – 140 b.